

کانت و تاریخ فلسفه: چشم اندازها و نکته‌ها

مسعود امید*

چکیده

پرسش از تاریخ فلسفه و دیدگاه‌های فیلسوفان درخصوص آن، از آن جهت اهمیت دارد که مهمترین منبع فلسفه‌ورزی و دانش فلسفه، همانا تاریخ فلسفه است. جریان فلسفه جدید خواه در قالب عقل‌گرایی و خواه تجربه‌گرایی، عموماً بدون اظهار نیاز به تاریخ فلسفه و موضوعیت دادن بدان و بدون منظری تاریخی در باب آن شکل گرفته است؛ مثلاً دکارت برای تدوین فلسفه خویش تنها به ظرفیتهای خود اندیشنده و جهان‌ممتد نگریست. تجربه‌گرایان نیز با دلو تجربه‌گرایی از چشمه طبیعت آدمی و جهان کیفیات و کمیات به استخراج معرفت پرداختند. اما نزد کانت، هر چند آغازگاه کتاب *تقد عقل محض* تمرکز بر امکانات شناختاری سوژه است، ولی پایان بخش آن، عنوان تاریخ عقل محض میباشد. حتی مطلع و برخی مضامین *تمهیدات* وی مشتمل بر چشم‌اندازها و نکته‌هایی در باب تاریخ فلسفه است. بنابراین میتوان گفت که وی نیم‌نگاهی به جریان تاریخ فلسفه نیز داشته است و حتی تدوین و تثبیت فلسفه خود را وامدار فهم ماهیت و تاریخ متافیزیک و علوم و درسها و عبرتهای آن میدانسته است. کانت دریافت که بدون نگریستن به تاریخ متافیزیک و دیگر علوم فلسفی و تجربی، درک ماهیت فلسفه و

۵۷

* دانشیار گروه فلسفه دانشگاه تبریز؛ masoud_omid1345@yahoo.com

تاریخ تأیید: ۹۷/۶/۱۱

تاریخ دریافت: ۹۷/۴/۲۷

نیز انکشاف و اکتشاف فلسفی مقدور نیست. ظهور نظریه سوژه و کشف ماهیت استعلایی آن بدون لحاظ تاریخ فلسفه و علوم و داشتن منظری تاریخی در باب معارف نظام‌مند آدمی، مقدور نبود. البته نزد کانت با تاریخ فلسفه فی‌نفسه سروکار نداریم، بلکه با تاریخ فلسفه‌شناسی سروکار داریم. بعلاوه، در همین حد هم نسبت تاریخ فلسفه‌شناسی یا منظر تاریخی به تعریف و تحدید و تعیین سوژه، از نوع معرفت‌زای تقویمی نیست، بلکه می‌تواند از سنخ کارکردی تنظیمی باشد. تاریخ فلسفه‌شناسی می‌تواند در حکم یک اصل راهنما برای فهم و کار فلسفی باشد؛ می‌تواند نشانه‌ها و ردپای سوژه را نشان دهد ولی نمی‌تواند فی‌نفسه عهده‌دار تعریف یا تکوین آن باشد. این امر به این مینا برمیگردد که سوژه کانتی دارای وجه تاریخی است، اما نه آنکه تاریخ‌مند باشد. به بیان دیگر سوژه، تاریخ‌شناس و منظر‌دار و تاریخ‌بند است، ولی نه تاریخ‌مند. تاریخ فلسفه، شرط وقوعی سوژه است و نه شرط استعلایی آن. شرایط استعلایی سوژه، درونی است و در تعریف آن گنجانیده شده است و نه آنکه بیرونی و تاریخی و عارض بر آن باشند.

این نوشتار متکفل پرسش از تأملات کانتی در باب تاریخ فلسفه است تا شاید از این طریق این وجه مهجور و مسکوت اندیشه این فیلسوف تا حدی مکشوف گردد. از اینرو این نوشتار به مسائلی از قبیل معنا و تعریف تاریخ فلسفه، تاریخ فلسفه‌گرایی، پایان تاریخ فلسفه، تمایز و تشابه با تاریخ علم، تقسیم‌بندی تاریخ فلسفه، نسبت فلسفه و تاریخ فلسفه، رابطه فلسفه تاریخ و تاریخ فلسفه و... از نظر وی می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها: تاریخ فلسفه، کانت، ذهنیت نسبت به تاریخ فلسفه، سوژه و تاریخ

عقل، معنا و تعریف، اقسام و ابعاد تاریخ فلسفه

۵۸

* * *

مقدمه

امروزه کانت پژوهی - در جهان و ایران - کم‌کم و بتدریج معطوف به مسئله فلسفه

سال نهم، شماره اول
تابستان ۱۳۹۷